Vapaa-ajattelijain liitto ry
Liittohallitus
Neljäs linja 1
00530 Helsinki

LAUSUNTO

2.9.2010

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Asia: Lausunto muistiosta Perusopetus 2020 – yleiset valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako

Vapaa-ajattelijain liitto ry. (jatkossa liitto) esittää pyydettynä lausuntonaan Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistiosta *Perusopetus 2020 – yleiset valtakunnalliset tavoitteet ja tuntijako* kunnioittavasti seuraavaa:

I Tuntijaosta

Uskonto ja elämänkatsomustieto

Työryhmän ehdotus:

> *”Uskonto ja elämänkatsomustieto jatkaisivat. Niiden tuntimääräksi tulee yhteensä 8 vuosiviikkotuntia (vvt), kun nykyisin on 11 vvt luokilla 1-9. Ne kuluisivat oppiainekokonaisuuteen nimeltä Yksilö, yritys ja yhteiskunta.”*

Liiton kanta:

Vapaa-ajattelijain liiton perustavoitteena on uskonnonopetuksen lopettaminen peruskoulussa, joten työryhmän esitys ei siltä osin vastaa liiton tavoitetta. Liitto ei pidä oikeana, että sivistysvaltion kouluissa opetetaan uskomuksiin ja tieteen vastaisiin näkemyksiin perustuvaa oppia. Tietoa ilmiöstä uskonto ja uskovaisuus sen sijaan voidaan kouluissa antaa, mutta vasta kun oppilaat ovat kypsiä käsittelemään aihetta eli lähinnä yläluokilla. Aihe soveltuisi käsiteltäväksi historian ja yhteiskuntaopin yhteydessä vuosiluokilla 5-9 yhteisesti kaikille eri uskontokuntiin kuuluville ja kuulumattomille.

Työryhmän ehdottama uskonnon opetuksen vuosiviikkotuntimäärän vähentäminen 11 tunnista 8 tuntiin on kuitenkin oikean suuntainen muutos. Mikäli uskonnon opetus jatkuu, myös elämänkatsomustiedon jatkuminen yhtä suurella tuntimäärällä on välttämätöntä.

Mikäli uskonnon opetus jatkuu, sen tuntimäärää tulisi kuitenkin vähentää työryhmän esitystä enemmän. Uskonto voidaan poistaa kokonaan alaluokilta tai ainakin sitä tulee vähentää sieltä. Liiton lähtökohta on, että ei ole oikein opettaa arvostelukyvyiltään kypsymättömille lapsille vanhoihin uskomuksiin ja tarinoihin perustuvia asioita yleisinä totuuksina. Siksi uskonnon opetus, jos se edellä mainitusta huolimatta katsotaan tarpeelliseksi, tulisi alkaa vasta samaan aikaan kuin historian ja yhteiskuntaopin opetus, jolloin nuorten analyyttinen ajattelu tekee mahdolliseksi käsitellä asioita kriittisesti. Alimmille luokille yleiseettisiä arvoja opetetaan ja tapa- ja kulttuurikasvatusta annetaan läpäisyperiaatteella ilman erillistä oppiainetta.

Myös elämänkatsomustiedon opetusjärjestelyt kouluissa vaikeuttavat uskonnonvapauden toteutumista. Kun oppilaat kerätään eri luokilta tai jopa kouluista, heidän koulupäivänsä on hajanaisempi tai pidempi kuin uskonnonopetukseen osallistuvien. Se ei tue heidän osallistumistaan elämänkatsomustiedon opetukseen. Tästäkin syystä olisi hyvä, jos oppilaita toisistaan erottavaa uskontoa ja elämänkatsomustietoa ei opetettaisi lainkaan alimmilla luokilla, vaan opetus painottuisi ylemmille luokille.

Oppiainekokonaisuuden nimi on outo; yritystoiminnan perusteet ovat osa yhteiskuntaa ja yksilöäkin, joten niiden nostaminen erikseen ei ole perusteltua.

Terminologisesti on parempi käyttää käsitettä ”uskonto” kuin nyt käytössä olevaa ”omaa uskontoa”, jolla on selvästi tunnustuksellinen luonne.

Etiikka

Työryhmän ehdotus:

”Uudeksi oppiaineeksi em. oppiainekokonaisuuteen esitetään kokonaisuuden yhteistä ainesta korostava etiikka. Etiikan yhteisiin opintoihin työryhmä esittää varattavaksi yhteensä vähintään 2 vvt vuosiluokilla 7–9. Etiikka voidaan opettaa joko osana oman uskonnon tai elämänkatsomustiedon opetusryhmien opetusta tai kaikille katsomusryhmille yhteisesti.”

Liiton kanta:

Etiikan ottaminen uudeksi oppiaineeksi vastaa liiton ehdotusta maailmanetiikasta, mikäli se sisältää yleismaailmalliseen etiikkaan perustuvaa, uskontoihin sitoutumatonta arvokasvatusta. Etiikkaa voisi jo perusopetuksessa olla enemmänkin kuin 2 vvt ja jo hieman aikaisemmin kuin vasta peruskoulun yläluokilla, ja siihen voisi liittää nyt kokonaan puuttuvan filosofian opetuksen. Ajan mittaan nimenomaan etiikan tulisi ottaa hoitaakseen se arvopohjan opetus, joka nyt on ulkoistettu kymmenkunnalle erilaisia, keskenään ristiriitaisiakin arvoja ja niiden perusteita esittävälle uskonnolle.

Etiikan opetuksen tulee kuitenkin, päinvastoin kuin työryhmä esittää, käsitellä paljon laaja-alaisemmin yleismaailmallisia, kaikille ihmisille ja kansoille evoluution ja kokemuksen kautta syntyneitä yhteisiä humaanisia arvoja ja moraalisääntöjä.

Liitto pitää tärkeänä, että etiikka opetetaan täysin irrallisena uskonnoista niin, että se ei ole osana uskonnon opetusta. Työryhmänkin esittämä idea kaikille ihmisille yhteisestä, katsomusrajat ylittävästä eettisestä arvopohjasta romuttuisi, jos kukin katsomusaine värittäisi sen omalla näkemyksellään.

Jotta etiikan opetuksen tavoitteet toteutuisivat työryhmän esittämällä tavalla, opetus vaatii pätevät, yleiseettisiin arvoihin sitoutuneet opettajat. Elämänkatsomustiedon opettajilla tämä valmius on.

Etiikan opetus yhteisesti kaikille katsomusryhmille ei saa kuitenkaan merkitä ensisijaisesti opetusresursseista säästämistä.

Koska kaikille yhteinen etiikka olisi koko luokan yhteistä opetusta ja sen aiheet keskustelua herättäviä, saisivat oppilaat yhteisillä etiikan tunneilla arvokasta kokemusta

keskustelusta ja omien mielipiteiden esittämisestä, ja ennen kaikkea muiden mielipiteiden kuuntelemisesta ja niiden arvostamisesta. Nämä ovat sosiaalisia taitoja, joita on vaikea samalla tavalla harjoitella erillisten katsomusaineiden tunneilla.

Uskonnon ja elämänkatsomustiedon vaihtoehtoisuus

Työryhmä toteaa:

”Työryhmä tarkasteli mahdollisuutta tehdä uskonto ja elämänkatsomustieto toisilleen vaihtoehtoisiksi kaikille oppilaille, mutta ei tehnyt asiaan liittyvää esitystä.”

Liiton kanta:

Vapaa-ajattelijain liiton mielestä on tullut aika avata uskonto ja elämänkatsomustieto toisilleen vaihtoehtoisiksi kaikille oppilaille. Liitto on aikanaan taistellut elämänkatsomustiedon saamiseksi Suomeen kouluihin nimenomaan uskonnottomille oppilaille tarkoitettuna oppiaineena, mikä toteutuikin v. 1985. Turvatakseen opetuksen tunnustuksettoman luonteen liitto on vastustanut sen avaamista valtakirkkoon ja muihin uskontokuntiin kuuluville oppilaille.

Liiton huoli, tavoite ja linja ovatkin olleet perusteltuja. Nyt kuitenkin elämänkatsomustiedon asema on vakiintunut ja yhteiskunnan katsomuksellinen tilanne muuttunut. Opetuksen piiriin on tullut monia eri uskontoja ja uskontokuntiin kuulumattomien määrä on nopeasti lisääntynyt. Elämänkatsomustietoa opetetaan jo nyt myös vähemmistöuskontoon kuuluville, joille ei koulussa ole oman uskonnon opetusta ja jotka eivät ole valinneet enemmistön uskonnon opetusta. Myös monien Euroopan maiden kouluissa on mahdollista valita etiikan ja uskonnon opetuksen välillä.

On myös syytä todeta, että elämänkatsomustieto on maassamme vielä alikäytössä, koska sitä syrjitään monissa kunnissa estämällä tai vaikeuttamalla sen opetusryhmien muodostumista. Jo peruskoulun aloittaville ehdotetaan monin paikoin osallistumista valtauskonnon opetukseen, vaikka elämänkatsomustieto on uskonnottomille ensisijaisesti tarjottava katsomusaine.

Valinnan vapauttaminen ei kuitenkaan saa merkitä sitä, että valtakirkon sallittaisiin painostaa elämänkatsomustiedon sisällön ja luonteen muuttamista niiden haluamaan suuntaan.

Katsomusaineiden tarjoamisvelvoite ja ryhmäkoot

Työryhmän ehdotus:

”Työryhmä esittää opetuksen tarjoamisvelvoitteena olevan oppilasmäärän säilyttämistä kolmessa ev.lut. ja ort. uskonnon sekä elämänkatsomustiedon kohdalla, mutta sen nostamista kolmesta kymmeneen oppilaaseen pienryhmäisten uskontojen opetuksessa.”

Liiton kanta:

Liitto pitää tärkeänä, että elämänkatsomustiedon opetuksen tarjoamisvelvoitteen raja säilyy kolmena oppilaana.

Pienryhmäuskontojen opetuksen tarjoamisvelvoitteen rajan nostamisen sijaan tulisi menetellä niin, että kaikkien uskontojen opetuksen tuntimäärää vähennettäisiin reippaasti ja osa vapautuneista tunneista käytettäisiin kaikille yhteisen etiikan opetukseen.

II Yleisistä valtakunnallisista tavoitteista

Toimintaympäristön keskeisiä muutoksia - ”Kulttuurien, kielten ja uskontojen moninaisuus”

Työryhmän luonnehdinta:

”Suomalaisista edelleen yli 80 % kuuluu luterilaiseen kirkkoon, mutta erilaisten uskontojen määrä on 1900-luvun puolivälin jälkeen huomattavasti kasvanut. Maassamme toimii toistasataa eri uskonnoksi laskettavaa liikettä.
... Tulevaisuudessa tarvittavaa osaamista on tietoisuus oman ja muiden kulttuurien ominaispiirteistä ja suvaitsevaisuus kulttuurien, kielten ja uskontojen välisiä eroja kohtaan. Tarvitaan entistä enemmän erilaisuuden kohtaamisen ja hyväksymisen taitoja, eri kielten osaamista sekä rakentavan vuoropuhelun ja yhdessä tekemisen taitoja.”

Liiton huomautus:

Suomalaisista enää alle 80 % kuuluu ev.lut. kirkkoon. Osuus mitä todennäköisimmin vielä laskee huomattavasti lähivuosina. Täten uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomien ja siten katsomukseltaan uskonnottomien ihmisten määrä kasvaa edelleen ja on jo nyt ylivoimaisesti toiseksi suurin katsomusryhmä ev.luterilaisten jälkeen. Myös luterilaiseen kirkkoon kuuluvista nuorista varsin suuri osa pitää itseään ei-uskonnollisina, sillä näin vastasi mm. Nuorisobarometrin (2006) mukaan yli puolet kaikista 15-29 -vuotiaista vastaajista, minkä lisäksi osa piti itseään ”vakaumuksellisina ateisteina”.

Kun myös kansainvälisissä ihmisoikeusasiakirjoissa yhä useammin mainitaan eri uskontojen lisäksi erikseen myös uskonnottomat, niin tulisi alkaa menetellä myös Suomessa koulua koskevissa asiakirjoissa ja perusopetuksessa. Mikäli erillisten uskontojen opetus jatkuu, huomiota tulisi kiinnittää myös siihen, että niiden opetuksessa ja koulun muussa toiminnassa myös tietoisuus uskonnottomasta ajattelusta ja kulttuurista lisääntyy.

Kasvu ihmisyyteen ja yhteiskunnan jäsenyyteen – huomio myös oppituntien ulkopuoliseen koulun toimintaan

Työryhmän esitys:

Opetuksen ja kasvatuksen tulee pitää lähtökohtanaan ja edistää elämän, luonnon ja ihmisoikeuksien kunnioittamista sekä suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja. ...
Opetuksen ja kasvatuksen tehtävänä on edistää oppilaan persoonallista kasvua tasapainoiseksi, itsensä tuntevaksi ja itsetunnoltaan terveeksi ihmiseksi, joilla on edellytykset monipuoliseen ja kunnioittavaan vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön erilaisten ihmisten kanssa.

Liiton kanta:

Esitetyt tavoitteet ovat hyviä. Sen vuoksi säädöksiä ja opetussuunnitelmia valmisteltaessa on uskonnonvapauden toteutumiseen kiinnitettävä huomiota myös koko koulun

toiminnassa ihmisoikeuksien kunnioittamisen näkökulmasta. Työryhmän esityksen mukaan ei edes uskonnon opetuksen tule olla tunnustuksellista. Saman periaatteen mukaan koulun muukaan toiminta ei saa olla uskonnollisesti tunnustuksellista eikä koulun toimintaan tule liittää uskonnon harjoittamista.

Olisi aikaisempaa paremmin huolehdittava myös siitä, että "kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen". Uskonnonvapaus ei nykyisin aina toteudu koulun toimintaan usein liitetyissä kirkollisissa tapahtumissa sekä esim. opettajajohtoisissa ruokarukouksissa ja evankelis-luterilaisen kirkon edustajien pitämissä päivänavauksissa ja koulujen juhlissa.

Koulun tehtäviin ei ylipäätään pidä enää jatkossa kuulua oppilaiden organisoiminen uskonnollisiin seremonioihin, kuten jokavuotisiin jumalanpalveluksiin. Koululaisjumalanpalvelukset ovat uskonnonharjoitusta ja eri asia kuin vaikkapa opintokäynnit, joissa tutustutaan kirkon toimintaan osana uskonnon opetusta.

Mikäli kirkollisia tilaisuuksia kuitenkin koulutyöhön liittyen jatkossakin järjestetään, oppilaan jäsenyyttä kirkossa tai hänen osallistumistaan uskonnon opetukseen ei saa pitää yleisvaltuutuksena, jonka nojalla oppilaan olisi aina niihin osallistuttava.

Päivänavaukset ovat monissa kouluissa yhä uskonnollispainotteisia (seurakuntien pitämiä). Päivänavaustenkin lähtökohtana tulee olla työryhmän esittämät arvot: ”elämän, luonnon ja ihmisoikeuksien sekä suomalaisen yhteiskunnan demokraattisten arvojen edistäminen ja kunnioittaminen”. Auktoriteettiuskon propagoiminen ja sen pitäminen ainoana oikeana ei sitä ole. Päivänavausten tuleekin pääsääntöisesti olla uskonnottomia, ja uskonnollisista päivänavauksista tulee ilmoittaa etukäteen koteihin.

Työryhmän esittämien uusien painotusten mukaisesti erilaisten koulun ulkopuolisten tahojen, kuten kansalaisjärjestöjen ja kunnan toimielinten edustajien vierailuja kouluissa on paikallaan lisätä niin päivänavauksissa kuin oppitunneilla ja koulun tilaisuuksissa.

Vapaa-ajattelijain liiton puolesta

Jussi K. Niemelä
puheenjohtaja

Esa Ylikoski
ET- ja katsomusainetyöryhmän pj.